การออมของครัวเรือนภาคเกษตรกรรม: กรณีศึกษาลูกค้า ธ.ก.ส.

Savings of Agricultural Households: A case study of customers of the Bank for Agriculture and Agricultural Cooperatives

ศราวุฒิ ศรีทอง[1], โยธิน แสวงดี[2]

Sarawut Srithong[1], Yothin Sawangdee[2]

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเปรียบเทียบการออมของครัวเรือนภาคเกษตรกรรมระหว่างครัวเรือนที่มีหนี้สินในระบบกับครัวเรือนที่มีหนี้สินนอกระบบและเพื่อค้นหาปัจจัยที่มีผลต่อการออมของครัวเรือนภาคเกษตรกรรม ด้วยระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ โดยทำการศึกษาข้อมูลทุติยภูมิที่เก็บด้วยแบบสอบถามจากโครงการวิจัยปัญหาหนี้นอกระบบของเกษตรกรไทย พ.ศ. 2554 โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้น ได้ขนาดตัวอย่างทั้งสิ้น 4,213 ครัวเรือน และใช้การวิเคราะห์ด้วยสถิติพรรณาและการวิเคราะห์การถดถอยโลจิสติกแบบสองกลุ่ม

ผลการศึกษา พบว่า ครัวเรือนภาคเกษตรกรรมส่วนใหญ่ ร้อยละ 84.8 มีการออมซึ่งอยู่ในรูปแบบสินทรัพย์ทางการเงินหรือรูปแบบที่เป็นการลงทุน ครัวเรือนที่มีหนี้สินในระบบจะมีโอกาสในการออมมากกว่าครัวเรือนที่ไม่มีหนี้สินในระบบ ส่วนครัวเรือนที่มีหนี้สินนอกระบบจะทำให้โอกาสในการออมลดลง และปัจจัยที่มีผลต่อการออมของครัวเรือนภาคเกษตรกรรม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ได้แก่ ระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน ความเพียงพอของรายได้ การมีหนี้สินในระบบ การมีหนี้สินนอกระบบ การมีอาชีพเสริม การได้รับเงินส่งกลับจากผู้ย้ายถิ่น การเป็นเจ้าของที่ดินทำการเกษตร เนื้อที่ทำการเกษตร และการประสบปัญหาน้ำท่วม

คำสำคัญ : การออม, ครัวเรือนภาคเกษตรกรรม, ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร

Abstract

The purposes of this research were to study and compare monetary savings of agricultural households. Specifically, the study focused on factors that affect the savings of agricultural households with formal debt and agricultural households with informal debt. The research was based on a quantitative approach with the support of secondary data from the informal debt problem shown

---

[1] นักศึกษาหลักสูตรปริญญาโท, สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล

[2] รองศาสตราจารย์, สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล

[1] Graduate student, Institute for Population and Social Research, Mahidol University

[2] Associate Professor, Institute for Population and Social Research, Mahidol University

in a Thai agriculturalists survey of 2011. A sample of 4,213 agricultural households was selected with multi-stage stratified random sampling. The data were analyzed by using descriptive statistics and binary logistic regression.

The results showed that agricultural households had saving of 84.8 percent divided between financial assets and investments. Agricultural households with formal loans had better opportunities to save than those without formal loans. Households with informal loans had reduced ability to save. The independent variables affecting the agricultural household savings with statistical significance were education of householder, sufficiency of household income, having formal debt and informal debt, an extra job, remittance from migrants, agricultural land ownership status, agriculture area and flood problems.

Keywords : Saving, Agricultural Households, Bank for Agriculture and Agricultural Cooperatives

บทนำ

ประเทศไทยเป็นประเทศที่กำลังพัฒนาย่อมมีความสนใจในการลงทุนในทุก ๆ ด้าน เช่น อุตสาหกรรม เกษตรกรรม การบริการและการท่องเที่ยว การคมนาคมขนส่ง การศึกษา พลังงาน เป็นต้น โดยเฉพาะการลงทุนในระยะยาวยิ่งจำเป็นต้องอาศัยแหล่งเงินทุนจำนวนมาก ดังนั้นแหล่งเงินทุนที่สำคัญของประเทศจึงมาจากเงินออมภายในประเทศ (Domestic saving) และเงินออมจากต่างประเทศ (Foreign saving) ซึ่งประเทศที่ประสบผลสำเร็จในการพัฒนาเศรษฐกิจล้วนเป็นประเทศที่มีเงินออมภายในประเทศอยู่ในระดับที่สูงพอที่จะรองรับการลงทุนภายในประเทศ ดังตัวอย่างเช่น ประเทศสิงคโปร์ ที่มีสัดส่วนของการออมในประเทศเบื้องต้นอยู่ในระดับที่สูง การออมกับการลงทุนของประเทศไทยตั้งแต่ปี พ.ศ. 2550 ถึง พ.ศ. 2554 พบว่า ช่องว่างระหว่างการออมกับการลงทุนมีค่าเป็นบวกมาโดยตลอด กล่าวคือ มีการออมรวมในประเทศมากกว่าการลงทุนในประเทศ จนกระทั่งปี พ.ศ. 2555 ช่องว่างระหว่างการออมกับการลงทุนมีค่าติดลบ แม้ว่าสัดส่วนของการออมต่อ GDP จะค่อนข้างคงที่ก็ตาม ปัญหาช่องว่างการออมกับการลงทุนที่เกิดขึ้นอาจส่งผลกระทบต่อเสถียรภาพทางเศรษฐกิจของประเทศไทย(สำนักนโยบายการออมและการลงทุน, 2558) หากพิจารณาสถานการณ์การออมของประเทศ พบว่า การออมรวมของประเทศไทย พ.ศ. 2550 ถึง พ.ศ. 2555 ค่อนข้างคงที่ โดยในปี พ.ศ. 2555 มีมูลค่าการออมเท่ากับ 3,460.18 พันล้านบาท เพิ่มขึ้นจากปี พ.ศ. 2554 ร้อยละ 10.4 ที่มีมูลค่าการออม 3,147.74 พันล้านบาท หากพิจารณาเฉพาะการออมของภาคครัวเรือน พบว่า สัดส่วนการออมภาคครัวเรือนค่อนข้างคงที่ คิดเป็นร้อยละ 37.4 ในปี พ.ศ. 2555 กล่าวได้ว่า การออมภาคครัวเรือนมีมูลค่ามากกว่า 1 ใน 3 ของการออมรวมทั้งประเทศ (สำนักนโยบายการออมและการลงทุน, 2558) ดังนั้น การออมของภาคครัวเรือนจึงมีความสำคัญต่อการพัฒนาระบบเศรษฐกิจของประเทศเป็นอย่างมาก

หากพิจารณาสัดส่วนแรงงานในภาคการเกษตรกรรมตลอดช่วง 22 ปีที่ผ่านมา พบว่า แรงงานภาคเกษตรกรรมมีแนวโน้มลดลงอย่างต่อเนื่องกล่าวคือ ในปี พ.ศ. 2553 แรงงานในภาคการเกษตรกรรมมีสัดส่วนสูงถึงร้อยละ 63.3 ของผู้มีงานทำรวม แต่ในปี พ.ศ. 2555 สัดส่วนกลับลดลงเหลือเพียงร้อยละ 42.1 นอกจากนี้ยังพบว่ากลุ่มแรงงานอายุตั้งแต่ 40 ปีขึ้นไป มีแนวโน้มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง แต่กลุ่มแรงงานที่มีอายุตั้งแต่ 15-39 ปี

กลับมีแนวโน้มลดลงโดยเฉพาะกลุ่มแรงงานรุ่นใหม่ที่มีอายุระหว่าง 15-24 ปี ที่มีแนวโน้มลดลงอย่างรวดเร็ว (กรวิทย์ ตันศรี, 2555) จากสำมะโนการเกษตร ปี พ.ศ. 2556 พบว่า ในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา ผู้ถือครองทำการเกษตรส่วนใหญ่มีระดับการศึกษาสูงขึ้น กล่าวคือ แรงงานภาคเกษตรกรรมที่สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษา มีสัดส่วนเพิ่มมากขึ้นจากปี พ.ศ. 2546 ที่ร้อยละ 9.3 เป็น 16.4 ในปี พ.ศ. 2556 เมื่อพิจารณาหนี้สินของครัวเรือนผู้ถือครองทำการเกษตร พบว่า ร้อยละ 47.2 มีหนี้สินเพื่อการเกษตร ซึ่งส่วนใหญ่กู้ยืมจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) รองลงมาคือ กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติและสหกรณ์/กลุ่มเกษตรกร ตามลำดับ (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2556) เมื่อพิจารณากำลังแรงงานของประเทศไทย พบว่า ประมาณ 1 ใน 3 ของกำลังแรงงานทั้งประเทศอยู่ในภาคเกษตรกรรม และมากกว่าร้อยละ 60 เป็นแรงงานนอกระบบที่ยังขาดหลักประกันทางสังคม ทั้งในเรื่องหลักประกันทางรายได้และหลักประกันเมื่อยามชราภาพ (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2555)

ผลจากการพัฒนาทางเศรษฐกิจที่มุ่งเน้นการพัฒนาด้านอุตสาหกรรมเป็นหลัก อีกทั้งการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างประชากรและภาวะเศรษฐกิจในปัจจุบันทำให้โครงสร้างการจ้างงานและโครงสร้างครอบครัวเปลี่ยนแปลงไปตามแต่ละพื้นที่ อาจกระทบถึงการออมและการลงทุนที่ลดลง ในขณะเดียวกันแรงงานในภาคเกษตรกรรมส่วนใหญ่เป็นแรงงานนอกระบบที่ยังขาดหลักประกันทางสังคม และมีความเสี่ยงในเรื่องความมั่นคงในชีวิตและอาจเป็นภาระของรัฐบาล ในอนาคต การส่งเสริมให้ครัวเรือนภาคเกษตรกรรมมีการออมเพิ่มขึ้นจึงเป็นหนทางหนึ่งที่จะช่วยให้เกษตรกรมีหลักประกันและความมั่นคงในชีวิต นอกจากนี้ยังเป็นการสร้างวินัยในการออมในระดับครัวเรือนและระดับประเทศ เกษตรกรสามารถพึ่งพาตนเองได้และประเทศมีแหล่งเงินทุนที่เพียงพอ

นโยบายในการส่งเสริมการออมในภาคเกษตรกรรมของรัฐบาลในช่วงที่ผ่านมา มีหลายหน่วยงานที่มีบทบาททั้งภาครัฐและเอกชน เช่น ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กองทุนหมู่บ้าน ธนาคารหมู่บ้าน ชุมนุมสหกรณ์เครดิตยูเนี่ยนแห่งประเทศไทย เป็นต้น โดยเฉพาะธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) ก่อตั้งขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2509 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ความช่วยเหลือทางด้านการเงินแก่เกษตรกร กลุ่มเกษตรกร และสหกรณ์การเกษตร สำหรับการประกอบอาชีพเกษตรกรรมหรืออาชีพที่เกี่ยวเนื่องกับเกษตรกรรม เพื่อเพิ่มรายได้หรือพัฒนาคุณภาพชีวิตของเกษตรกรหรือครอบครัวของเกษตรกร ด้วยเหตุผลทั้งหมดดังที่กล่าวมา ทำให้ผู้วิจัยต้องการศึกษาเรื่องการออมของครัวเรือนภาคเกษตรกรรมลูกค้า ธ.ก.ส.

วัตถุประสงค์การวิจัย

1) เพื่อศึกษาเปรียบเทียบการออมของครัวเรือนภาคเกษตรกรรมที่มีหนี้สินในระบบและนอกระบบ

2) เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อการออมของครัวเรือนภาคเกษตรกรรม

ขอบเขตการศึกษาวิจัย

การศึกษาเรื่องการออมของครัวเรือนภาคเกษตรกรรม เป็นการศึกษากลุ่มครัวเรือนที่มีรายได้หลักจากการประกอบอาชีพในภาคการเกษตร ที่อยู่ในพื้นที่การศึกษาของโครงการวิจัยเรื่องปัญหาหนี้นอกระบบของเกษตรกรไทย ปี พ.ศ. 2554 ซึ่งดำเนินการโดยสถาบันวิจัยประชากรและสังคมมหาวิทยาลัยมหิดล โดยทำการสำรวจข้อมูลระดับหมู่บ้านและข้อมูลระดับครัวเรือน สำหรับการศึกษาในครั้งนี้ เลือกใช้เฉพาะข้อมูลระดับครัวเรือน เนื่องจากมีข้อคำถาม

ที่เกี่ยวข้องสามารถสะท้อนให้เห็นภาพเกี่ยวกับการออมของครัวเรือนภาคเกษตรกรรม

วิธีวิจัย

การศึกษาเรื่องการออมของครัวเรือนภาคเกษตรกรรม เป็นการศึกษากลุ่มครัวเรือนที่มีรายได้หลักจากการประกอบอาชีพในภาคการเกษตรที่เป็นลูกค้าของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) จากข้อมูลทุติยภูมิของโครงการวิจัยเรื่องปัญหาหนี้นอกระบบของเกษตรกรไทย ปี พ.ศ. 2554 ซึ่งดำเนินการโดยสถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล โดยใช้ระเบียบวิธีเชิงปริมาณ (Quantitative Approach)

แหล่งข้อมูล

ใช้ข้อมูลทุติยภูมิจากการสำรวจโครงการวิจัยเรื่องปัญหาหนี้นอกระบบของเกษตรกรไทย ปี พ.ศ. 2554 โดยสถาบันวิจัยประชากรและสังคม ในพื้นที่ดำเนินงานของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรและทำการเก็บข้อมูลระดับหมู่บ้านและระดับครัวเรือน สาเหตุในการเลือกแหล่งข้อมูลดังกล่าว เนื่องจากแหล่งข้อมูลมีข้อมูลที่สะท้อนพฤติกรรมการออม รูปแบบ และวัตถุประสงค์ของการออมในครัวเรือนสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการศึกษา อีกทั้งข้อมูลชุดดังกล่าวใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างโดยอาศัยความน่าจะเป็น (Probability random sampling) กล่าวคือ หน่วยตัวอย่างในประชากรทุกหน่วยมีโอกาสที่จะถูกเลือกเท่ากัน ส่งผลดีทั้งในแง่การเป็นตัวแทน (Proxy) และความครอบคลุม (Coverage) และขนาดตัวอย่างที่มากพอสำหรับการวิเคราะห์แบบพหุระดับ (Multi-level analysis)

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้คือครัวเรือนภาคเกษตรกรรมที่อยู่ในพื้นที่ดำเนินงานของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) ในจังหวัดที่มีจำนวนหนี้สินทั้งในและนอกระบบสูงที่สุด 20 จังหวัด จากนั้นทำการสุ่มจังหวัดเพื่อเป็นตัวแทนของภูมิภาค ได้แก่ เหนือ ตะวันออกเฉียงเหนือ กลาง ใต้ ตะวันออก และตะวันตก ด้วยวิธีการสุ่มแบบง่ายจำนวน 6 จังหวัด ในแต่ละจังหวัดทำการสุ่มตัวอย่างด้วยวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอน (Multi-Stages Stratified Random Sampling) โดย

ขั้นที่ 1 ในแต่ละจังหวัดทำการสุ่มเลือกอำเภอ

ขั้นที่ 2 ในแต่ละอำเภอทำการสุ่มเลือกตำบล

ขั้นที่ 3 ในแต่ละตำบลทำการสุ่มเลือกหมู่บ้าน

ดำเนินการเก็บข้อมูลทุกครัวเรือนที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลักในหมู่บ้านที่ตกเป็นตัวอย่าง ได้ครัวเรือนตัวอย่างทั้งสิ้น 4,213 ครัวเรือน จาก 55 หมู่บ้าน ดังรายละเอียดในตาราง 1

ตาราง 1 จำนวนครัวเรือนภาคเกษตรกรรมตัวอย่าง

จังหวัด	จำนวนหมู่บ้าน	จำนวนครัวเรือน
กาญจนบุรี	10	621
เพชรบูรณ์	8	420
น่าน	9	860
สระแก้ว	9	782
กาฬสินธุ์	9	898
สงขลา	10	632
รวม	55	4,213

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ใช้แบบสอบถามของโครงการวิจัยเรื่องปัญหาหนี้นอกระบบของเกษตรกรไทย โดยสถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล ดำเนินการสำรวจในปี พ.ศ. 2554 ประกอบด้วยแบบสอบถามข้อมูลระดับหมู่บ้านและแบบสอบถามข้อมูลระดับครัวเรือน สำหรับการศึกษาครั้งนี้ได้เลือกใช้แบบสอบถามข้อมูลระดับครัวเรือนเฉพาะข้อคำถามที่เกี่ยวข้องและครอบคลุมตัวแปรที่สนใจศึกษา

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์ด้วยสถิติเชิงพรรณนา (Descriptive statistics) ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ และการวิเคราะห์ด้วยสถิติเชิงอนุมาน (Inferential statistics) ซึ่งใช้การวิเคราะห์การถดถอยโลจิสติกแบบสองทาง (Binary logistic regression)

ข้อจำกัดของการวิจัย

การศึกษาในครั้งนี้ ใช้ข้อมูลของโครงการสำรวจปัญหาหนี้นอกระบบของเกษตรกรไทย เป็นแหล่งข้อมูลทุติยภูมิ อาจมีตัวแปรอื่นที่น่าสนใจ เช่น รายได้จากการขายผลผลิตทางการเกษตร รายจ่ายของครัวเรือนไม่ได้ถูกเก็บรวบรวมมาด้วย ทำให้มีข้อจำกัดในการนำข้อมูลมาศึกษา

กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากวัตถุประสงค์ของการวิจัยและการทบทวนวรรณกรรม แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สามารถสร้างเป็นกรอบแนวคิดในการศึกษาการออมของครัวเรือนภาคเกษตรกรรม ซึ่งประกอบด้วยปัจจัย 3 ด้าน ได้แก่ ปัจจัยด้านประชากรและครัวเรือน ปัจจัยด้านเศรษฐกิจครัวเรือน และปัจจัยด้านการผลิตทางการเกษตร ดังนี้

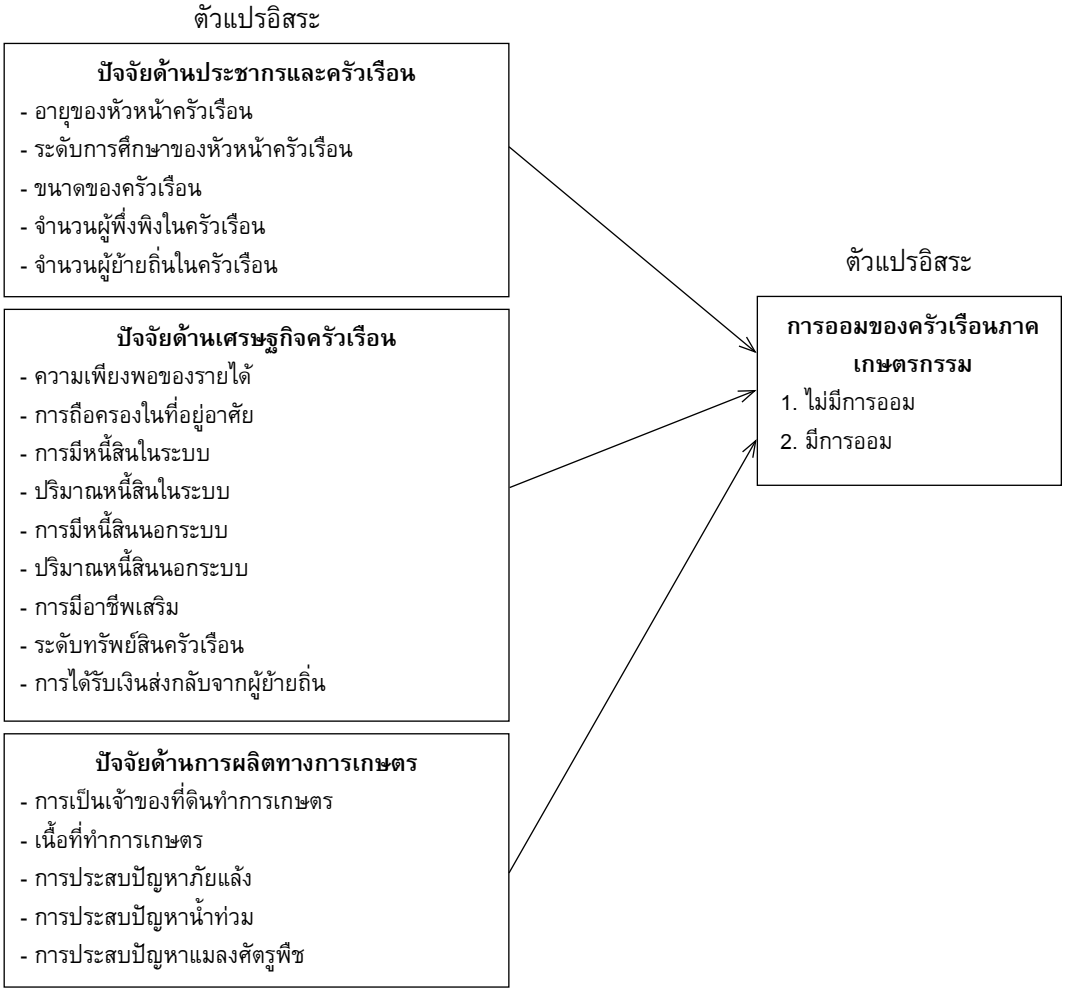

แผนภาพ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ผลการวิจัย

ผลจากการวิเคราะห์ลักษณะการออมของครัวเรือนภาคเกษตรกรรม (ตาราง 2) พบว่า ครัวเรือนภาคเกษตรกรรมส่วนใหญ่มีการออมคิดเป็นร้อยละ 84.8 ส่วนใหญ่เป็นการออมในรูปแบบสินทรัพย์ทางการเงิน เช่น เงินสด เงินฝาก ประกันชีวิต เงินในกองทุนต่างๆ คิดเป็นร้อยละ 44.2 และร้อยละ 40.6 เป็นการออมในรูปแบบที่เป็นการลงทุน เช่น การซื้อที่ดิน เครื่องมือเครื่องจักรทางการเกษตร

ตาราง 2 จำนวนและร้อยละของครัวเรือน จำแนกตามลักษณะการออมของครัวเรือนภาคเกษตรกรรม

รูปแบบการออม	จำนวน(ครัวเรือน)	ร้อยละ
ไม่มีการออม	642	15.2
มีการออม	3,571	84.8
- รูปแบบสินทรัพย์ทางการเงิน	1,860	44.2
- รูปแบบที่เป็นการลงทุน	1,711	40.6
รวม	**4,213**	**100.0**

การมีหนี้สินในระบบกับการออมของครัวเรือนภาคเกษตรกรรม (ตาราง 3) พบว่า การมีหนี้สินในระบบจะทำให้ครัวเรือนมีการออมเพิ่มขึ้นทั้งในรูปแบบสินทรัพย์ทางการเงินและรูปแบบที่เป็นการลงทุน โดยครัวเรือนที่มีหนี้สินในระบบส่วนใหญ่ร้อยละ 44.3 จะมีการออมในรูปแบบสินทรัพย์ทางการเงิน ส่วนครัวเรือนที่ไม่มีหนี้สินในระบบร้อยละ 43.6 จะมีการออมในรูปแบบสินทรัพย์ทางการเงินเช่นกัน

การมีหนี้สินนอกระบบกับการออมของครัวเรือนภาคเกษตรกรรม พบว่า การมีหนี้สินนอกระบบจะทำให้การออมทั้งในรูปแบบสินทรัพย์ทางการเงินและรูปแบบที่เป็นการลงทุนลดลง โดยครัวเรือนที่ไม่มีหนี้สินนอกระบบส่วนใหญ่ร้อยละ 44.5 จะมีการออมในรูปแบบสินทรัพย์ทางการเงิน ส่วนครัวเรือนที่มีหนี้สินนอกระบบ ร้อยละ 43.0 จะมีการออมในรูปแบบสินทรัพย์ทางการเงินเช่นกัน

ตาราง 3 จำนวนและร้อยละการออมของครัวเรือน จำแนกตามลักษณะการมีหนี้สินในระบบและนอกระบบ

การมีหนี้สิน	การออมของครัวเรือน			รวม
	ไม่มีการออม	มีการออมในรูปแบบสินทรัพย์ทางการเงิน	มีการออมในรูปแบบที่เป็นการลงทุน	
หนี้สินในระบบ				
ไม่มีหนี้สินในระบบ	214(22.6)	413(43.6)	321(33.9)	948(100.0)
มีหนี้สินในระบบ	428(13.1)	1,447(44.3)	1,390(42.6)	3,265(100.0)
หนี้สินนอกระบบ				
ไม่มีหนี้สินนอกระบบ	457(14.2)	1,430(44.5)	1,327(41.3)	3,214(100.0)
มีหนี้สินนอกระบบ	185(18.5)	430(43.0)	384(38.4)	999(100.0)
รวม	**642(15.2)**	**1,860(44.2)**	**1,711(40.6)**	**4,213(100.0)**

การวิเคราะห์การถดถอยโลจิสติก มีข้อตกลงเบื้องต้นที่สำคัญประการหนึ่ง คือ ตัวแปรอิสระจะต้องไม่มีความสัมพันธ์กันเอง (กัลยา วานิชย์บัญชา, 2546) ถ้าตัวแปรอิสระทุกตัวไม่เป็นอิสระกันจะทำให้เกิดปัญหา Collinearity หรือ Multicollinearity ดังนั้นจึงได้ทำการวิเคราะห์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระ และพิจารณาจากค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (Correlation coefficient) และใช้เกณฑ์ของ Burns และ Grove (Burn, N & Grove, S.K., 1993) ในการพิจารณา คือ ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระจะต้องมีค่าไม่เกิน 0.65 สำหรับผลการวิเคราะห์สหสัมพันธ์ในการศึกษาครั้งนี้ พบว่า ตัวแปรอิสระแต่ละคู่มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ไม่เกิน 0.65

นอกจากนี้ยังได้พิจารณาจากค่าสถิติ Tolerance และค่า VIF (Variance Inflation Factors) หากค่า Tolerance มีค่าเข้าใกล้ 1 แสดงว่าตัวแปรอิสระตัวนั้นมีความสัมพันธ์กับตัวแปรอิสระอื่น ๆ น้อย แต่ถ้ามีค่าเข้าใกล้ 0 แสดงว่าตัวแปรอิสระตัวอื่นๆ มาก นั่นคือ เกิดปัญหา Multicollinearity ถ้าค่า Tolerance ต่ำกว่า 0.1 แสดงว่ามีปัญหา Multicollinearity ในระดับรุนแรง และถ้าค่าต่ำกว่า 0.2 แสดงว่ามีปัญหาอยู่ในระดับมาก สำหรับเกณฑ์ที่ใช้พิจารณาค่า Tolerance (Field, A. P., 2000) จะต้องมีค่ามากกว่า 0.3 ส่วนค่า VIF มีค่าอยู่ระหว่าง 1 ถึง ∞ ถ้าหากค่า VIF มากกว่า 10 นั่นหมายความว่า ตัวแปรอิสระตัวนั้นมีความสัมพันธ์กับตัวแปรอื่นมาก สำหรับเกณฑ์ที่ใช้พิจารณาค่า VIF (Field, A. P., 2000) จะต้องมีค่าน้อยกว่าหรือเท่ากับ 10

ผลจากการวิเคราะห์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระในการศึกษาครั้งนี้เมื่อพิจารณาจากค่า Pearson correlation ค่า Tolerance และค่า VIF พบว่าตัวแปรอิสระแต่ละตัวไม่มีความสัมพันธ์ระหว่างกันที่จนทำให้เกิดปัญหา Collinearity หรือ Multicollinearity

การศึกษาและวิเคราะห์พหุปัจจัยที่มีผลต่อการออมของครัวเรือนภาคเกษตรกรรมใช้การวิเคราะห์การถดถอยโลจิสติกเพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของตัวแปรอิสระที่มีต่อโอกาสในการออมของครัวเรือนภาคเกษตรกรรม พร้อมทั้งศึกษาระดับความสัมพันธ์ของตัวแปรอิสระแต่ละตัวที่มีต่อการออมของครัวเรือนภาคเกษตรกรรม ในการศึกษาครั้งนี้ใช้การวิเคราะห์การถดถอยโลจิสติกแบบสองกลุ่ม(Binary logistic regression) ซึ่งตัวแปรตามเป็นตัวแปรเชิงกลุ่มประกอบด้วย 2 กลุ่ม (0=ไม่มีการออม, 1=มีการออม) ซึ่งได้ผลการวิเคราะห์ดังนี้

ตาราง 4 ค่า Odds Ratio จากการวิเคราะห์การถดถอยโลจิสติกแบบสองกลุ่ม

ตัวแปร	แบบจำลอง	
	Odds Ratio	**S.E.**
อายุของหัวหน้าครัวเรือน		
(กลุ่มอ้างอิง: ต่ำกว่า 40 ปี)		
40 - 49 ปี	1.236	0.162
50 - 59 ปี	1.193	0.166
60 ปีขึ้นไป	1.292	0.162
ระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน		
(กลุ่มอ้างอิง: ไม่ได้เรียน)		
ระดับประถมศึกษา	1.826***	0.173
สูงกว่าประถมศึกษาๆ	3.085***	0.221
ขนาดของครัวเรือน		
(กลุ่มอ้างอิง: 1 - 3 คน)		
4 - 6 คน	1.017	0.113
7 คนขึ้นไป	0.960	0.275
จำนวนผู้พึ่งพิงในครัวเรือน	1.051	0.057
จำนวนผู้ย้ายถิ่นในครัวเรือน	0.915	0.069
ความเพียงพอของรายได้		
(กลุ่มอ้างอิง: ไม่เพียงพอ)		
เพียงพอ	1.636***	0.106
การถือครองในที่อยู่อาศัย		
(กลุ่มอ้างอิง: เช่าอยู่)		
เป็นเจ้าของ/อยู่โดยไม่เสียค่าเช่า	2.388	0.650
การมีหนี้สินในระบบ		
(กลุ่มอ้างอิง: ไม่มีหนี้สินในระบบ)		
มีหนี้สินในระบบ	1.537***	0.108
การมีหนี้สินนอกระบบ		
(กลุ่มอ้างอิง: ไม่มีหนี้สินนอกระบบ)		
มีหนี้สินนอกระบบ	0.677***	0.113
ปริมาณหนี้สินในระบบ	1.000	<0.0001

ตาราง 4 ค่า Odds Ratio จากการวิเคราะห์การถดถอยโลจิสติกแบบสองกลุ่ม (ต่อ)

ตัวแปร	แบบจำลอง	
	Odds Ratio	**S.E.**
ปริมาณหนี้สินนอกระบบ	1.000	<0.0001
การมีอาชีพเสริม		
(กลุ่มอ้างอิง:ไม่มีอาชีพเสริม)		
มีอาชีพเสริม	1.389***	0.097
ระดับทรัพย์สินครัวเรือน		
(กลุ่มอ้างอิง: ต่ำ)		
ปานกลาง	1.383***	0.205
สูง	6.791***	0.341
การได้รับเงินส่งกลับจากผู้ย้ายถิ่น		
(กลุ่มอ้างอิง:ไม่มีผู้ย้ายถิ่น)		
มีผู้ย้ายถิ่นแต่ไม่ได้รับเงินส่งกลับ	1.407*	0.167
มีผู้ย้ายถิ่นและได้รับเงินส่งกลับ	1.517*	0.169
การเป็นเจ้าของที่ดินทำการเกษตร		
(กลุ่มอ้างอิง: เช่าผู้อื่น)		
มีทั้งของครัวเรือนและเช่าผู้อื่น	3.199**	0.421
เป็นของครัวเรือน/ไม่เสียค่าเช่า	1.413*	0.152
เนื้อที่ทำการเกษตร	1.011***	0.003
การประสบปัญหาภัยแล้ง		
(กลุ่มอ้างอิง: ไม่ประสบปัญหา)		
ประสบปัญหา	1.137	0.102
การประสบปัญหาน้ำท่วม		
(กลุ่มอ้างอิง: ไม่ประสบปัญหา)		
ประสบปัญหา	0.748**	0.093
การประสบปัญหาแมลงศัตรูพืช		
(กลุ่มอ้างอิง: ไม่ประสบปัญหา)		
ประสบปัญหา	1.011	0.117
Constant	**-1.605**	
Model Chi-Square = 345.57, d.f. = 26, Sig.= 0.000, Pseudo R2 = 0.139, N = 4,213		

หมายเหตุ : * มีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 , ** มีนัยสำคัญที่ระดับ 0.01 , *** มีนัยสำคัญที่ระดับ 0.001

ผลจากการวิเคราะห์การถดถอยโลจิสติกแบบสองกลุ่ม (ตาราง 4) เมื่อพิจารณาตัวแปรอิสระแต่ละตัว พบว่า ตัวแปรอิสระที่มีผลต่อการทำนายโอกาสในการออมของครัวเรือนภาคเกษตรกรรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ได้แก่ ระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน ความเพียงพอของรายได้ การมีหนี้สินในระบบ การมีหนี้สินนอกระบบ การมีอาชีพเสริม ระดับทรัพย์สินครัวเรือน การได้รับเงินส่งกลับจากผู้ย้ายถิ่น การเป็นเจ้าของที่ดินทำการเกษตร เนื้อที่ทำการเกษตร และการประสบปัญหาน้ำท่วม

ผลการศึกษา พบว่า ครัวเรือนที่มีหัวหน้าครัวเรือนเรียนจบสูงกว่าระดับประถมศึกษาจะมีโอกาสในการออมมากกว่าครัวเรือนที่หัวหน้าครัวเรือนไม่ได้เรียนหนังสือ 3.085 เท่า

ในส่วนของปัจจัยด้านเศรษฐกิจครัวเรือน พบว่า ครัวเรือนที่ประเมินตนเองว่ามีรายได้เพียงพอกับค่าใช้จ่ายจะมีโอกาสในการออมมากกว่าครัวเรือนที่มีรายได้ไม่เพียงพอ 1.636 เท่า ครัวเรือนที่มีหนี้สินในระบบจะมีโอกาสในการออมเพิ่มขึ้น 1.537 เท่า เมื่อเทียบกับครัวเรือนที่ไม่มีหนี้สินในระบบ ส่วนครัวเรือนที่มีหนี้สินนอกระบบจะทำให้โอกาสในการออมลดลงร้อยละ 32 นอกจากนี้ยังพบว่า ครัวเรือนที่มีการประกอบอาชีพเสริมจะช่วยให้โอกาสในการออมของครัวเรือนเพิ่มขึ้น 1.389 เท่า ครัวเรือนที่มีระดับทรัพย์สินสูงจะมีโอกาสในการออมมากกว่าครัวเรือนที่มีระดับทรัพย์สินต่ำ 6.791 เท่า และการมีผู้ย้ายถิ่นในครัวเรือนและได้รับเงินส่งกลับจะทำให้โอกาสในการออมของครัวเรือนเพิ่มขึ้น 1.517 เท่า

ในส่วนของปัจจัยด้านการผลิตทางการเกษตร พบว่า ครัวเรือนที่เป็นเจ้าของที่ดินทำการเกษตรหรือไม่เสียค่าเช่าจะมีโอกาสในการออมมากกว่าครัวเรือนที่เช่าที่ดินทำการเกษตร 1.413 เท่า เนื้อที่ทำการเกษตรเพิ่มขึ้น 1 ไร่ จะทำให้โอกาสในการออมของครัวเรือนเพิ่มขึ้น 1.011 เท่า และการประสบปัญหาน้ำท่วมจะทำให้โอกาสในการออมลดลงร้อยละ 25.2

และเพื่อแสดงให้เห็นร้อยละของโอกาสในการออมของครัวเรือนภาคเกษตรกรรม จากตัวแปรการมีหนี้สินของครัวเรือนภาคเกษตรกรรม ดังนั้นจึงได้ทำการวิเคราะห์เพิ่มเติมเพื่อหาค่าความน่าจะเป็นในการออมของครัวเรือนภาคเกษตรกรรม โดยอาศัยแบบจำลองความน่าจะเป็นที่ปรับค่าแล้ว (adjusted proportional probability) ด้วยชุดคำสั่งในโปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ STATA (Garrett, J.M., 1998) พบว่า ครัวเรือนที่มีหนี้สินในระบบจะมีโอกาสในการออมคิดเป็นร้อยละ 89.56 ซึ่งสูงกว่าครัวเรือนไม่มีหนี้สินในระบบที่มีโอกาสในการออมอยู่ที่ร้อยละ 84.80 และถ้าครัวเรือนมีหนี้สินนอกระบบจะทำให้โอกาสในการออมของครัวเรือนลดลงคิดเป็นร้อยละ 85.26 ส่วนครัวเรือนที่ไม่มีหนี้สินนอกระบบจะมีโอกาสในการออมสูงกว่า คิดเป็นร้อยละ 89.52 (ตาราง 5)

ตาราง 5 ร้อยละของโอกาสในการออมของครัวเรือนภาคเกษตรกรรม โดยอาศัยแบบจำลองความน่าจะเป็นที่ปรับค่าแล้ว (adjusted proportional probability)

ตัวแปร	ร้อยละของโอกาสในการออม
การมีหนี้สินในระบบ	
ไม่มีหนี้สินในระบบ	84.80
มีหนี้สินในระบบ	89.56
การมีหนี้สินนอกระบบ	
ไม่มีหนี้สินนอกระบบ	89.52
มีหนี้สินนอกระบบ	85.26

อภิปรายผลการวิจัย

เมื่อพิจารณาปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจครัวเรือน การมีหนี้สินนอกระบบของครัวเรือนจะทำให้การออมลดลง ในขณะที่การมีหนี้สินในระบบกลับช่วยให้โอกาสในการออมเพิ่มขึ้น สาเหตุที่การมีหนี้สินในระบบทำให้การออมเพิ่มขึ้น อาจมีสาเหตุจากการกู้ยืมเงินในระบบมีอัตราดอกเบี้ยที่ต่ำกว่าการกู้ยืมเงินนอกระบบ อีกทั้งคุณสมบัติของผู้กู้เงินในระบบจะต้องมีการกำหนดเกณฑ์ที่สามารถกู้ได้ ทำให้ผู้กู้มีศักยภาพที่จะชำระคืนเงินกู้และมีการวางแผนการออมเงิน ในขณะที่การกู้เงินนอกระบบซึ่งมีอัตราดอกเบี้ยที่สูงกว่าและรายได้ที่ไม่เพียงพอสำหรับชำระคืนเงินกู้ส่งผลต่อวินัยในการออม (สมหญิง เปรมประเสริฐ, 2550) ข้อค้นพบในประเทศพบว่าหนี้สินของครัวเรือนมีความสัมพันธ์กับการออมของครัวเรือนในเชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยหนี้สินส่วนใหญ่ของครัวเรือนมาจากการกู้เงินกับธนาคารหมู่บ้านและธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรเนื่องจากมีสาขาอยู่ใกล้และต้องการฝากเพื่อเป็นสมาชิกในการค้ำประกันเงินกู้ (ธันยชนก ปะวะละ, 2551)

ในส่วนการมีหนี้สินนอกระบบ พบว่า ครัวเรือนที่มีหนี้สินนอกระบบจะทำให้โอกาสในการออมลดลง สอดคล้องกับการศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกรหลังการโอนหนี้นอกระบบเข้าสู่ในระบบ (วรวุฒิ เมอะประโคน, 2548) ที่พบว่า เกษตรกรมีความประสงค์จะกู้เงินนอกระบบในอนาคตอีกครั้งสูงถึงร้อยละ 25 โดยเกษตรกรส่วนใหญ่ให้เหตุผลว่าเนื่องจากความจำเป็นเร่งด่วน และไม่สามารถเข้าถึงแหล่งเงินกู้ในระบบได้ ซึ่งการกู้เงินนอกระบบจะมีอัตราดอกเบี้ยสูงกว่าการกู้เงินในระบบ และอาจทำให้เกษตรกรกลับเข้าสู่วงจรหนี้อีกครั้ง ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าการมีหนี้สินนอกระบบ จะทำให้โอกาสในการออมของเกษตรกรลดลงเนื่องจากรายได้ส่วนใหญ่ต้องนำไปชำระคืนเงินกู้นอกระบบ (ดิเรก ปัทมสิริวัฒน์, 2557) อีกทั้งการกู้เงินนอกระบบมีอัตราดอกเบี้ยที่สูงกว่าการกู้เงินในระบบมากยิ่งทำให้โอกาสในการออมของครัวเรือนเกษตรกรลดลงมากขึ้น (ศุภชัย เจนสาริกิจ, 2556)

ในส่วนของระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน พบว่า เมื่อระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือนสูงขึ้นจะทำให้โอกาสในการออมของครัวเรือนเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะการออมในรูปแบบที่เป็นการลงทุน กล่าวคือ ระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน มีบทบาทต่อการตัดสินใจ ในการออมในรูปแบบสินทรัพย์ถาวรหรือเครื่องมือเครื่องจักรทางการเกษตร เช่น ซื้อรถไถ รถแทรกเตอร์ รถเกี่ยวนวด สอดคล้องกับการศึกษาที่ผ่านมาซึ่งพบว่า ระดับการศึกษาที่สูงกว่ามัธยมศึกษามีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการออมด้วยสินทรัพย์ถาวร กล่าวคือ เมื่อประชาชนมีระดับการศึกษาสูงมากขึ้นเท่าไร จะมีการออมในรูปสินทรัพย์ถาวรหรือเพื่อการลงทุนมากขึ้น (บุษบง ศรีสันต์, 2542) หัวหน้าครัวเรือนที่มีระดับการศึกษาสูง จะทำให้การออมโดยเฉลี่ยของครัวเรือนสูงขึ้น ครัวเรือนที่มีหัวหน้าครัวเรือนจบการศึกษาระดับอุดมศึกษาจะมีระดับการออมสูงที่สุด (ชัยวุฒิ อัศวรุจิกุล, 2541; ชาลินี ฉัตรไชยสิทธิกุล, 2543) ระดับการศึกษาจึงเป็นปัจจัยที่สำคัญที่เสริมสร้างทัศนคติและการวางแผนการออมของครัวเรือน

ในส่วนของปัจจัยด้านเศรษฐกิจครัวเรือน เมื่อพิจารณาความเพียงพอของรายได้ต่อรายจ่ายของครัวเรือน ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้เป็นการประเมินโดยครัวเรือนเองว่าครัวเรือนมีรายได้เพียงพอกับรายจ่ายในครัวเรือนหรือไม่ พบว่า ครัวเรือนที่ตอบว่ามีรายได้เพียงพอกับรายจ่าย จะมีโอกาสในการออมสูงกว่าครัวเรือนที่ตอบว่ามีรายได้ไม่เพียงพอกับรายจ่าย การศึกษาที่ผ่านมาพบว่ารายได้มีความสัมพันธ์กับการออมของครัวเรือนในทิศทางเดียวกันและเป็นปัจจัยที่กำหนดการออมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (ธันยชนก ปะวะละ, 2551; พนม กิติวัง, 2543; โสภณ โรจน์ธำรง, 2537)

ข้อสังเกตที่ได้จากการศึกษาครั้งนี้ พบว่า ครัวเรือนที่มีรายได้เพียงพอกับรายจ่ายจะมีโอกาสออมในรูปแบบที่เป็นการลงทุนมากกว่าการออมในรูปแบบสินทรัพย์ทางการเงิน กล่าวคือ ครัวเรือนที่มีรายได้เพียงพอเลือกที่จะออมเพิ่มในสินทรัพย์ถาวร นอกเหนือจากการออมในรูปแบบเงินสดหรือเงินฝาก นั่นหมายความว่า ยิ่งครัวเรือนมีรายได้เพียงพอกับรายจ่ายมากเท่าใด โอกาสที่จะเกิดการออมในรูปแบบอื่น ๆ เช่น การออมเพื่อการลงทุน การออมในสินทรัพย์ถาวรหรือการซื้อเครื่องมือเครื่องจักรทางการเกษตรจะเพิ่มขึ้น (ดิเรก ปัทมสิริวัฒน์ และสุวิมล เฮงพัฒนา, 2557) ครัวเรือนที่มีการประกอบอาชีพเสริมจะทำให้โอกาสในการออมเพิ่มขึ้นโดยเฉพาะการออมในรูปแบบที่เป็นการลงทุน สอดคล้องกับการศึกษาที่ผ่านมาซึ่งพบว่าการมีอาชีพเสริม เช่น การรับงานมาทำที่บ้าน เป็นการสร้างรายได้เพิ่มให้กับครัวเรือนและนำเงินที่ได้ไปออมเพิ่มเติมเพื่อนำไปลงทุนในอนาคต ซึ่งอาจอยู่ในรูปสินทรัพย์ถาวรหรือสินทรัพย์ทางการเงิน (สรายุทธ แกล้วเกษตรกรณ์, 2550) การมีอาชีพเสริมจึงเป็นการเพิ่มรายได้ ทั้งนี้เมื่อเกษตรกรมีอาชีพเสริมแล้วอาจก่อให้เกิดรายได้และสามารถเก็บออมได้มากขึ้น (อมรา สุนทรธาดา และศิรินันท์ กิตติสุขสถิต, 2547) ครัวเรือนภาคเกษตรกรรมที่ได้รับเงินส่งกลับจากผู้ย้ายถิ่น จะมีการออมในรูปแบบเงินสดหรือเงินฝากเพิ่มขึ้น การศึกษาเรื่องการย้ายถิ่นของสมาชิกในครัวเรือนที่ผ่านมาพบว่า จำนวนผู้ย้ายถิ่นในครัวเรือนเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความอยู่ดีมีสุขของครัวเรือนผู้ย้ายถิ่น และครัวเรือนจะใช้เงินส่งกลับเพื่อใช้จ่ายในการดำรงชีวิตและซื้อสิ่งอำนวยความสะดวกในครัวเรือน ตลอดจนการลงทุนในภาคการเกษตร (ดุษฎี อายุวัฒน์ และพรเพ็ญ ปานคำ, 2551)

ในส่วนของปัจจัยด้านการผลิตทางการเกษตร พบว่า ที่ดินทำกินมีความสำคัญกับเกษตรกรอย่างมาก หากเกษตรกรไม่เป็นเจ้าของที่ดินทำกินจะมีรายได้หลักมาจากการรับจ้างทำงานเท่านั้น ซึ่งไม่เพียงพอสำหรับการออม (ปัญญา ชูเลิศ, 2551) นอกจากการเป็นเจ้าของที่ดินทำการเกษตรแล้วเนื้อที่ทำการเกษตรยังเป็นปัจจัยที่มีผลต่อการออม เนื่องจากเนื้อที่ทำการเกษตรเปรียบเสมือนแหล่งสร้างรายได้หลักของครัวเรือนภาคเกษตรกรรม (สุภาพร คล้ายเกตุ, 2550)

สรุปผลการวิจัย

ครัวเรือนภาคเกษตรกรรมส่วนใหญ่มีการออมคิดเป็นร้อยละ 84.8 ครัวเรือนที่มีโอกาสออมมากที่สุด คือ ครัวเรือนที่มีหัวหน้าครัวเรือนจบการศึกษาสูงกว่าระดับประถมศึกษา มีรายได้เพียงพอกับรายจ่าย มีหนี้สินในระบบแต่ไม่มีหนี้สินนอกระบบ มีการประกอบอาชีพเสริม มีผู้ย้ายถิ่นในครัวเรือน ไม่ได้เช่าที่ดินทำการเกษตร และไม่ประสบปัญหาในการทำการเกษตร

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ระดับการศึกษามีผลต่อการออมของครัวเรือนภาคเกษตรกรรม ดังนั้นการส่งเสริมให้ประชาชนได้รับการศึกษาอย่างเท่าเทียมและทั่วถึงโดยเฉพาะในพื้นที่ชนบทที่ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก และสนับสนุนสมาชิกในครัวเรือนเกษตรให้ได้รับการศึกษาเพิ่มขึ้น เน้นการอบรมวิชาชีพตามความต้องการของเกษตรกรเพื่อพัฒนาทักษะในการประกอบอาชีพเกษตร สร้างรายได้และโอกาสในการศึกษาให้กับเกษตรกรรุ่นใหม่เพื่อให้เกิดความมั่นคงในการประกอบอาชีพเกษตรกรรม นอกจากนี้ ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่าการมีหนี้สินในระบบและนอกระบบมีผลต่อการออมของครัวเรือน ดังนั้นควรมีการช่วยเหลือเกษตรกรรายย่อยในการเข้าถึงสินเชื่อในระบบ เนื่องจากการประกอบอาชีพเกษตรกรรมจำเป็นต้องอาศัยเงินทุนในการซื้อปัจจัยการผลิต เช่น พันธุ์ ปุ๋ย น้ำมันเชื้อเพลิง ค่าจ้างแรงงาน เป็นต้น หากเกษตรกรสามารถเข้าถึงแหล่งเงินกู้ในระบบได้ง่าย อีกทั้งดอกเบี้ยต่ำกว่าแหล่งเงินกู้นอกระบบโอกาสที่เกษตรกรจะกู้เงิน

นอกระบบก็จะลดลง โดยแหล่งสินเชื่อในระบบที่มีบทบาทสำคัญต่อเกษตรกร เช่น ธ.ก.ส. สหกรณ์การเกษตร กองทุนต่าง ๆ รวมทั้งการสนับสนุนการดำเนินงานของสถาบันเกษตรกรและองค์กรเกษตรกร เช่น การรวมกลุ่มในระบบสหกรณ์ วิสาหกิจชุมชน และกลุ่มเกษตรกรในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อขยายการเข้าถึงแหล่งเงินทุนในระบบ ยกระดับความสามารถในการแข่งขัน และขยายช่องทางทางด้านการตลาดแก่เกษตรกร

ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

1) กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้เป็นครัวเรือนที่มีการประกอบอาชีพในภาคเกษตรกรรม โดยไม่ได้แยกศึกษาว่าเป็นครัวเรือนเกษตรกรรายย่อยหรือครัวเรือนเกษตรกรรายใหญ่ รวมทั้งไม่ได้แยกศึกษาระหว่างกลุ่มอาชีพในภาคเกษตรกรรม ซึ่งประกอบด้วย ผลิตพืช ปศุสัตว์ และประมง ดังนั้น ในการศึกษาครั้งต่อไปเพื่อให้เห็นปัจจัยที่มีผลต่อการออมในแต่ละกลุ่มอาชีพของภาคเกษตรกรรม อาจมีการศึกษาเฉพาะกลุ่ม เนื่องจากอาจมีปัจจัยที่ทำให้เกิดความแตกต่างในเรื่องการออมระหว่างกลุ่มอาชีพมากยิ่งขึ้น

2) การศึกษาครั้งต่อไปควรคำนึงบริบทการเข้าสู่สังคมสูงอายุ อาจมีตัวแปรด้านสุขภาพของเกษตรกรเข้ามาพิจารณาร่วมกับตัวแปรอื่น ๆ ซึ่งปัญหาด้านสุขภาพอาจส่งผลกระทบต่อการออมของครัวเรือนภาคเกษตรกรรม

เอกสารอ้างอิง

กรวิทย์ ตันศรี และสิรีธร จารุธัญลักษณ์. (2555). *ความไม่สมดุลของตลาดแรงงานไทย: นัยของการขาดแคลนแรงงาน*. ธนาคารแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคตะวันออกเฉียงเหนือ.

วานิชย์บัญชา. (2546). *การวิเคราะห์สถิติขั้นสูงด้วย SPSS for Windows*.(พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ : ภาควิชาสถิติ คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ชาลินี ฉัตรไชยสิทธิกุล. (2543). *การวิเคราะห์การออมของครัวเรือนในจังหวัดเชียงใหม่*. วิทยานิพนธ์ปริญญาเศรษฐศาสตรมหาบัณฑิต คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ชัยวุฒิ อัศวรุจิกุล. (2541). *การวิเคราะห์การออมโดยใช้แบบจำลองทางเศรษฐมิติในประเทศไทย*. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ดิเรก ปัทมสิริวัฒน์ และสุวิมล เฮงพัฒนา. (2557). *รายงานการวิจัยการออม ความมั่งคั่ง และบำนาญผู้สูงอายุสำหรับครัวเรือนไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.

ดุษฎี อายุวัฒน์ และพรเพ็ญ ปานคำ. (2551). *การย้ายถิ่นและความอยู่ดีมีสุขของครัวเรือนในชนบทอีสาน : การประชุมประชากรศาสตร์แห่งชาติ ปี พ.ศ. 2551*. กรุงเทพฯ: สมาคมนักประชากรไทย.

ธันยชนก ปะวะละ. (2551). *การออมของครัวเรือนในภาคชนบทของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ*. วิทยานิพนธ์ปริญญาเศรษฐศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาเศรษฐศาสตร์ธุรกิจ. มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

บุษบง ศรีสันต์. (2542). *ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการออมของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานคร*. วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประชากรศึกษา. มหาวิทยาลัยมหิดล.

ปัญญา ชูเลิศ. (2551). *การเตรียมความพร้อมด้านเศรษฐกิจก่อนเข้าสู่วัยสูงอายุของเกษตรกรในพื้นที่เฝ้าระวังทางประชากรกาญจนบุรี*. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิจัยประชากรและสังคม. มหาวิทยาลัยมหิดล.

พนม กิติวัง. (2543). *พฤติกรรมการออมของครัวเรือนในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่*. การค้นคว้าแบบอิสระปริญญาเศรษฐศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

วรวุฒิ เมอะประโคน. (2548). *การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกรหลังการโอนหนี้นอกระบบเข้าสู่ในระบบ อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์*. วิทยานิพนธ์ปริญญาเศรษฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาเศรษฐศาสตร์ธุรกิจ. มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

ศุภชัย เจนสาริกิจ. (2556). *ครัวเรือนเกษตรกรไทยกับหนี้นอกระบบ: กรณีศึกษาจังหวัดกาญจนบุรี*. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิจัยประชากรและสังคม. มหาวิทยาลัยมหิดล.

สมหญิง เปรมประเสริฐ. (2550). *ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการชำระเงินกู้คืนของสมาชิกโครงการธนาคารประชาชน ศึกษาเฉพาะกรณีธนาคารออมสินสาขาระยอง อำเภอเมือง จังหวัดระยอง*. วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานโยบายสาธารณะ. มหาวิทยาลัยบูรพา.

สรายุทธ แกล้วเกษตรกรณ์. (2550). *การศึกษาปัญหาอุปสรรคและแนวทางการแก้ไขหนี้นอกระบบภาคประชาชนของตำบลสนามคลี อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก*. วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการปกครองท้องถิ่น. มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

โสภณ โรจน์ธำรง. (2537). *พฤติกรรมการออมของครัวเรือนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. วิทยานิพนธ์ปริญญาเศรษฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์*. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2555). *การสำรวจแรงงานนอกระบบ พ.ศ. 2555*. กรุงเทพฯ : สำนักงานสถิติแห่งชาติ.

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2556). *รายงานผลเบื้องต้นสำมะโนการเกษตร พ.ศ. 2556*. กรุงเทพฯ : สำนักงานสถิติแห่งชาติ.

สำนักนโยบายการออมและการลงทุน. (2558). *สถิติข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับดุลยภาพการเงิน การออม และการลงทุน*. สืบค้นเมื่อ 12 กุมภาพันธ์ 2558, จาก http://www.fpo.go.th/S-I/Data.php

สุภาพร คล้ายเกตุ. (2550). *ปัจจัยที่กำหนดการออมของครัวเรือนเกษตรในประเทศไทย*. วิทยานิพนธ์ปริญญาเศรษฐศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย.

อมรา สุนทรธาดา และศิรินันท์ กิตติสุขสถิต. (2547). *การวิจัยเชิงปฏิบัติการ การส่งเสริมความเป็นผู้นำเชิงเศรษฐกิจของสตรีชนบท: กรณีการมีส่วนร่วมกิจกรรมอาชีพเสริมในจังหวัดกาญจนบุรี*. นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.

Burns, N. & Grove, S. K. (1993). *The Practice of Nursing Research: Conduct, Critique & Utilization*. (2nd ed.): W.B.Saunders: Philadelphia, Pennsylvania, USA.

Field, A. P. (2000). *Discovering statistics using SPSS for Windows: Advanced Techniques for the Beginner*. London; Sage.

Garrett, J. M. (1998). *ADJPROP: Stata module to calculate adjusted probabilities from logistic regression estimates*. Retrieved from http://EconPapers.repec.org/RePEc: boc:bocode:s344804